

שיעור הלכתי שבועי מפי מורנו ורבנו
הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א
מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור נמסר בימי ראשון בשעה 17:15
בבית הכנסת "אהל זאב" רחוב בר כוכבא 12 דימונה

גליון 10

וְהָתְעַנַּג בְּדָשׁוֹן נַפְשֵׁכֶם. הֵטוּ אֲזַנְכֶם וּלְכוּ אֲלֵי, שְׂקֵעוּ וְהָחִי נַפְשֵׁכֶם (ישעיה נהב)

ישׁוּב הַסְתִירוֹת שֶׁבִשְׁלַחַן עֶרוֹךְ

מטרת מרן רבנו יוסף קארו בחיבורו השלחן ערוך. האם מותר לחלוק על גדולים. האם אפשר לפסוק הלכה מהשלחן ערוך לבד. ישוב שלשת הסתירות מאו"ח סימן תרעז ליו"ד סימן צט, ומיו"ד ס' פו לסי' קי, ומיו"ד ס' צב לסי' קו. באור הסוגיא "גדול הנהגה מיגיעו יותר מירא שמים". אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה. כוחא דהתיירא עדיף. חבל על בעלי כשרונות.

תקציר שלשת הסתירות

א. בשיעורים הקודמים למדנו על כמה סתירות בשלחן ערוך, מאו"ח סימן תרעז ליו"ד דעה סימן צ"ט, לענין אם מותר להוסיף שמן על

השמן הנוותר בחצי שעה, כדי שיתבטל בשישים (עי' עלון 7). למדנו על הסתירה מיוורה דעה סימן פ"ו לסימן ק וסימן ק"י, בענין ביצה של נבלה או טריפה שהתערבה, אם היא בטלה בשישים או אולי היא נחשבת בריה או דבר שבמנין שאפילו באלף אינם בטלים (עי' עלון 8). שבוע שעבר למדנו על הסתירה מיוורה דעה סימן צ"ב לסימן ק"ו, שבסימן צ"ב מבואר שחתיכה כשרה שבלעה איסור ואין בה שישים נגד האיסור, והתערבה בתבשיל אחר, צריך שישים נגד האיסור והחתיכה חוזרת להיות מותרת באכילה. ואילו בסימן ק"ו מפורש שהחתיכה נשארת באיסורה (עי' עלון 9). ולכל סתירה הבאנו כמה וכמה תירוצים של רבותינו האחרונים, אבל כמעט על כל תירוץ, אחרונים מקשים עליו קושיות, באופן שהדברים קצת קשים בלשונו של מרן השלחן ערוך.¹

ע"ה בצעירותו כידוע היה מקשה הרבה קושיות על גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים בעל ה"בן איש חי", וכמו שאנחנו רואים בהליכות עולם 8 חלקים. ופעם כשהיה צעיר בן 17 18 בשיבה, הוא ניגש לראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטיה לשאול אותו איזו שאלה על שו"ת רב פעלים, והיה שם הגאון רבי יהודה צדקה שהוא אחיין – בן אחותו של ה"בן איש חי", אמר לו הרב צדקה: רבי עובדיה, אתה יודע מי זה ה"בן איש חי"? אמר לו, בטח שאני יודע, סיימתי את שו"ת רב פעלים כבר כמה וכמה פעמים. וכי כאשר מרן הקשה על ה"בן איש חי", זה הוריד חלילה מכבודו, מגדולתו של ה"בן איש חי"?! חס ושלום! אלא זו דרכה של תורה! הנה רבנו זרחיה הלוי - בעל המאור מקשה קושיות על הרי"ף, וכי זה מוריד מגדולתו של הרי"ף?! לא. והרמב"ן יש לו חיבור "מלחמות ה'" להשיב על הקושיות של הרז"ה. גם הרא"ה – הנכד של הרז"ה, רבנו אהרן הלוי, הקשה הרבה על הספר "תורת הבית" שחיבר הרשב"א, וקרא לזה "בדק הבית", כביכול בודק אותו... ואחר כך הרשב"א השיב לו בחיבור שלו "משמרת הבית", אתה עושה קושיות על הבית, אני בא לשמור על הבית! וזה דרכם של כל רבותינו הראשונים והאחרונים. לך תפתח את כל השו"תים של כל גדולי האחרונים, זה מקשה על זה, וזה מיישב את זה, וזה דוחה את זה. אנחנו מבקשים בכל יום כמה וכמה פעמים בתפילה "ותן חלקנו בתורתך", שכל אחד יזכה לקבל את חלקו בתורה שחנן אותו בורא עולם.

לכן ודאי אין הוה אמינא שאנחנו באים לשבח ולפאר את חכם בן ציון, כי מי יעמוד בסוד ה', ולך דומיה תהילה, רק כדרכה של תורה, מותר לאדם לשאול ולהבין, ובלבד שיהיה בכבוד והערכה ובדרך ארץ, וכמו שפירש הגאון רבי חיים מוולוז'ין בספרו רוח חיים על המשנה באבות (פ"א מ"ד) "והוי מתאבק בעפר גליליהם": "מתאבק" מלשון "ויאבק איש עמו", שהוא ענין התאבקות של מלחמה, שאם יש לתלמיד קושיות על שיטת רבותיו, חייב להאבק על דעתו, ואסור לו לקבל דבריהם כשיש לו קושיות עליהם, כי לפעמים תהיה האמת עם התלמיד, כמו שעץ קטן מדליק את הגדול, ומלחמת מצוה היא, שאף שאנו סוברים נגד רבותינו הקדושים אשר בארץ בספריהם שלפנינו. הנה על ידי הספרים אשר בביתנו, נעשה ביתנו בית ועד לחכמים, והוזהרנו וניתנה לנו רשות להאבק וללחום בדברי תורה, ולא לישא פני איש, רק לאהוב האמת. גם בספרו שו"ת חוט המשולש (סימן ט) כתב: ואף על פי שאני שממתי את מורה ורבי הכהן הגדול מאחיו נכונתו לשאגת אריה הגאון רבי אריה לייב, שמתחילה היה רבי חיים תלמידו, ואחר כך למד אצל הגאון מוילנא ונעשה רבו המובהק, ומחויב אני בכבודו ובמוראו כמורא שמים, אני שומר מה שאמר (בבא בתרא קל ע"ג) רבא לתלמידיו, כד אתי פיסקא דדינא זידי קמייכו, כאשר יגיע פסק דין שלי לפניכם, וחזיתו ביה פירכא, וראיתם לפסק שלי קושיא, לא תגמרו מניה, אל תלמדו מזה, אל תגידו ככה הרב אמר, וזהו! כי אין לדיין אלא מה שענינו רואות. וכבר הוזהרתי

¹ בשיעור הקודם סיימנו בתירוץ של מורנו ורבנו הגאון רבי בן ציון אבא שאול צ"ל, ושאלנו שאלה על תירוץ. שאלו אותי כבר שניים, מה אתה מקשה על חכם בן ציון, אתה יודע מי הוא היה? יש להבהיר דבר אחד, שאנחנו מקשים, וכי מה אנחנו מה חיינו, אפילו לא אזובי הקיר ולא כלום. אני זוכר כשהייתי ילד הייתי זוכה בכל שבת ללכת לשיעור של חכם בן ציון בבית הכנסת "אהל רחל" בשמואל הנביא, ומרוב שלא היה מקום, הייתי יושב על המדרגות ומסתכל עליו, ולא הייתי מבין כלום מהשיעור, אבל הייתי רואה איך כולם שותים בצמא כל מילה ומילה שאומר הרב. הרב היה גר רחוק בשכונת "מטרסדוף" והיה מגיע ברגל בכל שבת. בנו הגאון רבי אליהו שליט"א היה מגיע מוקדם יותר, ומוסר שיעור במרא עד תפילת מנחה שחרב היה מגיע, ולאחר מנחה הרב היה מוסר את השיעור. היו מוכרים את המצוות פתיחת ההיכל וכו', וברור היה שמי שקונה פתיחת ההיכל ועליית שלישי מכבד את הרב. היינו רואים מה זה כבוד התורה... הוא היה קודש קדשים. אחר כך בעונות שחלה בשנת תשמ"ג, והיה קשה לו להגיע, יזכר על הטוב הגאון רבי ראובן אלבו שליט"א ראש ישיבת "אור החיים", היה נותן מקום בפנימייה של הישיבה שלו, ושם היה חכם בן ציון מתארך בכל שבת עם בנו ר' אליהו ומשפחתו, כדי שיקל עליו לבוא לשיעור.

הארת פנים של חכם בן ציון היתה פלא והפלא, בתור ילדים היינו באים לנשק לו את היד לאחר תפילת ערבית של שבת, איך היה מחייך, לא לחינם זכה שכל ברכתו התקיימו. מרן צ"ל קרא לו פעם "הנביא של הדור". חמי שיהיה בריא סיפר לי ששמע פעם שמישהו בשבת לאחר התפילה, שאל את חכם בן ציון: איך הברכות של הרב מתקיימות כל כך, אני גם רוצה שברכותי יתקיימו. אמר לו הרב, אם תהיה לך אהבת ישראל כמוני, תוכל גם אתה לברך. פלא והפלא.

פעם סיפר לי מר אבי הי"ו, בזמנו למדו בישיבת "פורת יוסף" מסכת חולין עם הלכה למעשה, דיני שחיטה וטרפות, וכיון שלא דומה תא חזי לתא שמע, הביאו לחצר של הישיבה שוחט תימני עם עגל שישחט ויראה לכולם את כל חלקי הבהמה. והנה עמדו כולם ובתוכם ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה צ"ל וחכם בן ציון וכל הבחורים. חכם בן ציון ראה שהוא מסביר אבל לא כמו שצריך להסביר עם כל שיטות הפוסקים שלמדו בישיבה. ניגש חכם בן ציון בענוותנותו, וביקש מחילה, תן לי, תן לי רגע את הסכין, והתחיל להסביר לכולם אבר לדעת מנה זה ועל מה זה, את כל חלקי הבהמה ביסודיות, הריאות, הלב, הכבד, עם מחלוקות הראשונים ושיטותיהם, וכולם עמדו מופלאים, גם רבי יהודה צדקה עמד נפעם איך הוא יודע ככה כל חלק וחלק, פלא והפלא.

כשאדם מקשה על איזה חכם, זה לא מוריד שום דבר מגדולתו של אותו חכם. מרן

הכינוי שלך בשו"ת ארכיזיבו חיובי בהקצרה ז'אן!
100-147576-500 משפחות: 052-7117576
לקבלת העלון במייל הירשמו 6410995@okmail.co.il

העלון מוקדש לעילוי נשמת מרת אמי היקרה, שזכתה לקרב את בנות ישראל לאבינו שבשמים, והזדככה ביסורים קשים, מרת יעל נקי ע"ה בת רבקה תחי'. נלב"ע ה' כסלו תש"פ ת.ג.צ.ב.ה.

ב. עכשיו בסייעתא דשמיא נבוא ליישוב הסתירות. תחילה נקרא את ההקדמה שכתב מרן רבנו יוסף קארו לחיבורו השלחן ערוך. אחרי שהוא מודה מאוד להקב"ה שזיכה אותו לחיבור הגדול "בית יוסף", ששם הוא הביא את כל שיטות התלמוד, הבבלי והירושלמי, הראשונים והאחרונים, הוא כותב: "ראיתי אני בלבי כי טוב ללקוט שושני ספירי אמריו (של הבית יוסף) בדרך קצרה בלשון צח וכולל יפה ונעים, למען תהיה תורת ה' תמימה שגורה בפי כל איש ישראל, כי כאשר ישאלו לתלמיד חכם דבר הלכה, לא יגמגם בה... ויהיה ברור לו כל דין שישאל עליו הלכה למעשה בהיותו שגור בפיו, ספר זה הבנוי לתלפיות תל שהכל פונים בו, לחלקו לחלקים שלושים ללמוד בו בכל יום חלק, ונמצא שבכל חודש הוא חוזר תלמודו, ויאמר עליו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו". ע"כ.

ו. גם השולחן גבוה (כללי הש"ע כלל א) כתב: מאכן ישמע חכם ויוסיף לקח, שאין ראוי למורה להורות דבר מתוך ספרי הרמב"ם ומתוך השלחן ערוך וכיוצא בהם מחברי הלכות פסוקות בלי ראיות, אם לא שבא אל מקור הדין וידע מה הוא אומר, כי לפעמים אדם יראה לעיניו, שמתוך ספר השולחן ערוך יבין המבין דבר אחר להתיר או לאסור, וכשבא אל ביתו ביתה יוסף, יבין אותו הדין להפכו. ע"כ. גם המהרש"א (סוטה כב ע"א) כתב, ובדורות הללו אותם המורים הלכה מתוך השלחן ערוך, והרי הם אינם יודעים טעם הענין של כל דבר, ולא ידקדקו בדבר מתוך התלמוד והראשונים שהוא שימוש תלמידי חכמים, טעות גדולה נופלת בהוראותיהם, והרי הם בכלל מבלי עולם, ויש לגעור בהם. ע"כ. וכיוצא בזה כתבו עוד רבים מהאחרונים. אמור מעתה, קל וחומר בן בנו של קל וחומר, שכאשר אנחנו רואים סתירה בשלחן ערוך מהלכה להלכה, שחייבים אנחנו לעיין קודם כל בבית יוסף ולראות את מקור הדברים, כדי להבין מבטן מי יצאו הדברים, ובדרך כלל על ידי זה מתיישבים כבר הסתירות.

מטרת חיבור השלחן ערוך

ג. הנה מפורש שמטרת מרן השלחן ערוך בחיבורו היתה, פשוט סיכום של ספרו הגדול "בית יוסף", ולהוציא ממנו את כל ההלכות למעשה בקצרה, ושיחזרו וישננו את כל הפסקים אחת ל-30 יום. כי כדי להבין היטב את כל הפסקים, עלינו מתחילה לעיין היטב בבית יוסף וללמוד את המקורות להלכה, ועל ידי כך נוכל להבין היטב את ההלכות. וכשנחזור ונשנן בכל חודש את כל הש"ע אורח חיים, יורה דעה, אבן העזר, וחושן משפט, אז נוכל גם לשחזר את כל המקורות של אותה ההלכה מהבית יוסף. וכן דייקו במפורש כמה אחרונים.

יישוב לסתירה מיו"ד סימן פ"ו לסימן ק"ק

ז. לאור זה, בואו נחזור לסתירה מיו"ד דעה סימן פ"ו ששם מבואר שביצת נבלה או טריפה לא בטלה אפילו באלף כדעת ספר התרומה, ואילו בסימן ק' מבואר שביצה לא נחשבת בריה אלא רק אם יש בה אפרוח. וכן בסימן ק"י מבואר שאין הביצה נחשבת דבר שבמנין, ולכן היא בטלה בשישים, וכדעת הרמב"ם ועוד? בואו ונראה במקורות ההלכה בבית יוסף. הנה הטור בסימן פ"ו כתב: ביצת נבלה וטריפה... אסורה, ואפילו התערבה באלף כולן אסורות. וזו לשון הבית יוסף: ואפילו נתערבה באלף כולן אסורות. כ"כ בספר התרומה וז"ל וכו'. ובסימן ק"י בס"ד יתבאר שיש חולקים עליו. עכ"ל. מפורש שמרן לא ברור לו כלל לפסוק כמו הטור שפסק כמו ספר התרומה, אלא שהביא רק את המקור לדברי הטור, כדרכו בקודש. ונעבור עכשיו לסימן ק"י סעיף א' ששם כל הנושא מדבר על דין דבר שבמנין, ושם מרן הביא את כל השיטות של חכמים ורבי עקיבא, שרק שבעה דברים נחשבים דבר שבמנין ואינם בטלים אפילו באלף. ולשיטת רבי מאיר כל דבר שנמכר במנין, גם כן לא בטל באלף. ורבי יוחנן וריש לקיש נחלקו בדעת רבי מאיר, על דבר שנמכר במנין אבל פעמים שנמכר באומד, האם גם הוא נחשב כדבר שבמנין או לא. ונפקא מינה לביצה, שפעמים מוכרים אותה באומד, לריש לקיש היא נחשבת כדבר שבמנין ואינה בטלה, ואילו לרבי יוחנן אינה נחשבת כדבר שבמנין והרי היא בטלה. ואחר כל זה מסקנת הבית יוסף שהלכה כדעת הרמב"ם שפסק כחכמים ורבי עקיבא, כי ספק דרבנן לקולא. ולבד מזה, למה שיפסוק מרן כמו ספר התרומה שפסק כרבי מאיר וכדעת ריש לקיש שביצה לא בטלה אפילו באלף, הרי הכלל הוא כשריש לקיש חולק על רבי יוחנן, הלכה כרבי יוחנן, ואם כן גם לפי רבי יוחנן כאן הביצה בטלה. לכן ודאי שככה יפסוק מרן, וכמו שפסק באמת בשלחן ערוך בסימן ק' ובסימן ק"י. ואם כן מה שכתב בשלחן ערוך סימן פ"ו שלא בטלה אפילו באלף וכמו ספר התרומה, הוא מפני שכן דרכו להעתיק לשון הטור או לשון הפוסק שהביא בבית יוסף במקור להלכה הזו, ואף שאינו מסכים תמיד לסברא זו כל כך, סמך על המעיין בבית יוסף, שהרי לא פוסקים הלכה מבלי לראות בית יוסף.

אי אפשר לפסוק הלכה מהשלחן ערוך לבד

ד. וכך כתב הגאון הסמ"ע² בהקדמתו לשלחן ערוך חושן משפט: "דעת הגאונים רבנו יוסף קארו והרמ"א היתה רצויה, אך עיני רוב המעיינים היא סמויה. כי כוונתם היתה שלא יפסקו מתוכם – מתוך השלחן ערוך, כי אם מי שלמד תחילה דברי בעל הטורים עם פירוש הבית יוסף וידע מתוכם מקום כל דין עם טעמו מהתלמוד ומגדולי המחברים. וכדי שלא יזוזו מזכרונם הדברים, חיברו את ספר השלחן ערוך להיות עומד לפנייהם למזכרת,³ מה שאין כן בזמנינו בהיות בכובד התלאה נמשך מהטובים רעה, שרבים חושבים נפשם כאילו הם מדור דעה, ורוצים ללמוד התורה על רגל אחת ומצפצפים ופוסקים מתוך השלחן ערוך, והם מחריבי עמינו הפרו ברית תורת אלוקינו וגורמים רעה לנפשם. וכמו שדרשו רבותינו (עבודה זרה יט ע"ב) על הפסוק (משלי ז כו): כִּי רַבִּים חָלְלִים הִפְלִיחַ, הם שלא הגיעו להוראה ומורים! ואני אומר, שגם סוף הפסוק "וַיַּעֲצֵמִים כָּל הָרִנָּה", רימז לאלו המעצימים עיניהם מראות במקור הדין - בבית יוסף. שאף שהגיעו להוראה, כל שפוסקים מתוך דברי השלחן ערוך הסתום והחתום, אינם מבינים גוף הדברים על בוריים הכתובים לפנייהם. ע"כ.

בלי בית יוסף חבל על הזמן

ה. כי באמת משלחן ערוך לבד, אי אפשר להבין את עומק ההלכה, כי מרן לא כתב שם טעמים ונימוקים, אלא סמך על מה שבאר והרחיב בבית יוסף, ושם אתה רואה את הנימוקים ומבין נפקא מינה למקרה זה או למקרה זה, ורק ככה אפשר לדמות מילתא למילתא, אבל אם תלמד שלחן ערוך לבד, אולי אתה מדמה לדבר אחר וזה לא נכון, כי חסר לך את טעם ההלכה. גם הב"ח בתשובה (סימן פ) כתב, כבר ידעת שאותם שנמשכים להורות על פי השולחן ערוך, הם המורים שלא כהלכה, כי לא ידעו שורש של ההוראה, מבטן מי יצאו הפסקים, ובודים טעמים מליבם, ועל ידי זה מרבים מחלוקות בישראל. ע"כ. גם רבנו חיים בן עטר בספרו ראשון לציון כתב, אין מספיק לאדם לומר אדע דיני התורה איסור והיתר מפסק הדין והש"ע, כי כל עוד שלא ידע עיקר הדין מהש"ס ומוצאו אינו יכול לעמוד על אמיתת הדבר.

גם מרן לא ציפה שיפסקו מהשלחן ערוך לבד

ח. באור הדברים יותר: לעולם מרן השלחן ערוך כתב את ההלכה הצרופה בסימן שמתאים לאותו נושא, אבל כשהזכיר את ההלכה במקום אחר בדרך אגב, אז אין הכי נמי פעמים שהוא מעתיק את לשון הפוסק ההוא, אפילו אם הלשון לא מכוונת כל כך להלכה ממש כפי שבאמת רוצה לפסוק. כי לא נכנס עכשיו לסוגיא שם, וסמך על המעיין בבית יוסף, שכבר ראה את מקור ההלכה במקומו, כי הרי

בהפסגת ספריו, יש לו גם חיבור "דרישה ופרישה" על כל ארבעה טורים, וקרא לסדרת ספריו "בית ישראל" על שם חמיו שתמך בו הרבה מאוד.

³ וכמו אברך שיש לו מבחן ברבנות הראשית, הוא לא חוזר כל הזמן על כל הסימנים מתוך הבית יוסף והשלחן ערוך, כי יכלה הזמן והמה לא יכלו, אלא הוא מסכם את החומר בקצרה, וחוזר בעיקר על הסיכומים, ומתוך כך הוא זוכר את מקורות הדברים יותר.

מפי מורי קדוש ישראל הגר"א מוילנא שלא לישא פנים בהוראה. עיי"ש. רק כמובן שאף שמתאבק ומקשה אבל מבחינת "בעפר רגליהם", שיכיר מיעוט ערכו וידבר בעונה ובדרך ארץ.

² סמ"ע הוא ראשי תיבות: ספר מאירת עינים, והוא הביאור הפופולרי ביותר על שלחן ערוך חושן משפט. שמו היה רבי יהושע ולק, הוא היה תלמידם של הרש"ל והרמ"א. חמיו ר' ישראל היה עשיר גדול, ובנה לחתנו בית מדרש, וגם סייע לו

לומדים קודם בית יוסף ואחר כך שלחן ערוך. וכבר יבין וידע שעיקר הפסק נמצא בסימן ששם הוא הנושא המדובר, ולא באיזו הלכה שהובאה בדרך אגב בנושא אחר, ולכן אין חשש שיטעה. ונראה שלזה רמז רבי יהונתן אייבשיץ בספרו הפלתי שכתב, יפה תמה הש"ך **שמרן המחבר אגב ריהטא [במרוצת הדברים] נמשך אחר לשון הטור**, והרי הוא סובר שביצה הוי דבר שבמנין ולא בטלה? אבל לפי מאי דק"ל דלא הוי דבר שבמנין, פשיטא דבטל חד בתרי כדין יבש ביבש ופשוט.

ט. לפי זה הסתירה מסימן פו לסימן ק' וק"י אם ביצת נבלה בטלה בשישים או אינה בטלה אפילו באלף, מיושבת היטב. שהרי מקום הדין אם ביצה נחשבת "בריה" הוא בסימן ק', ומקום הדין אם ביצה נחשבת "דבר שבמנין" הוא בסימן ק"י, ושם באמת כתב מרן את ההלכה הצרופה שאין הביצה נחשבת לא בריה ולא דבר שבמנין. אבל בסימן פ"ו שמדבר על דיני ביצים, מהם סימני הביצים הכשרות, ודין ביצת נבלה או טריפה אם מותרת או לא, ואגב הובא נמי דין ביטול בתערובת, לכן סמך מרן על המקום ששם פרטי ההלכה בזה.

🌸 דרך מרן להעתיק לשון הפוסק וסמך על המעיין 🌸

י. ותהלות לאל, אותו רעיון ראיתי בכנסת הגדולה בסימן ק"י שכתב, וצריך לדחוק עצמנו לומר שלעולם מרן בסימן פ"ו מטעם בריה אסר לה ודיבר בביצה שיש בה אפרוח, שהיא באמת לא בטלה אפילו באלף. ומה שכתב ביצת נבלה וטריפה, **לשונו של רבנו יעקב בעל הטורים נקט. שדרך הרב בספרו הקצר לתפוס כלשון הרמב"ם או רבנו יעקב בעל הטורים, ולכן תפס שם לשון הטור**. ולא חשש שיטעו בדבריו, שסובר הרב שבסימן ק"י שהוא עיקר דין דבר שבמנין, גילה דעתו דלא הוי דבר שבמנין אלא שבעה דברים בלבד. ע"כ.

יא. וכיוצא בזה כתב היד מלאכי (כללי השלחן ערוך אות יא) כי **דרך מרן לעולם להעתיק בשלחן ערוך לשון הפוסק אות באות, ואף שיש קושיא או פירוש בדברי הפוסק ההוא דנפקא מינה לענין דינא, הוא ז"ל מעתיק דבריו לבד, ואחר כך כל אחד יפרש כפי עיונו**. ע"כ. הנה מפורש שמרן לא חשש שיבוא אדם ויטעה בהלכותיו היאך יעשה וכיצד ינהג, אלא סמך על המעיין שידע ויבין שעיקר ההלכה היא בסימן של אותו נושא. וכל שכן שכבר ראינו שדעתו של מרן היתה, שיחזרו בכל 30 יום על כל השו"ע, והרי בשו"ע יש כ-1700 סימנים, נמצא שבכל יום הוא חוזר כ-60 סימנים, ואם היום הוא למד סימן פ"ו, וראה שביצה לא בטלה באלף, אפשר שכבר היום ולכל היותר מחר, הוא יגיע לסימן ק' וק"י ויראה שהביצה בטלה בשישים, ולכן אין חשש טעות. גם בספר יד יהודה כתב שדעת מרן באמת שביצה נבלה בטלה, ואל תקשה מסימן פ"ו, כי העיקר ששם לא העתיק מרן אלא לשון הטור.

🌸 ישוב הסתירה מאו"ח הלכות חנוכה ליו"ד דיני תערובות 🌸

יב. עכשיו נחזור לסתירה הראשונה מסימן תרעז הלכות חנוכה לדיני תערובות, וז"ל הטור בסימן תרעז: הנותן מן השמן והפתילות בליל שמיני, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו, שהרי הוקצה למצותו. ואם נתערב ממנו בשמן אחר ואין שישים לבטלו, **כתב מהר"ם מרוטנבורג** שאין להוסיף עליו כדי לבטלו. ע"כ. ובבית יוסף רק חזר על דברי הטור ולא הוסיף כלום. שכתב, ואם נתערב ממנו ואין שישים לבטלו, כתב הר"מ שאין להוסיף עליו כדי לבטלו וכו'. ע"כ. והנה בשו"ע סימן תרעז כתב, הנותן ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו. ואם נתערב בשמן אחר ואין שישים לבטלו, **יש מי שאומר** שאין להוסיף עליו כדי לבטלו. ע"כ.

ולפי מה שבארנו לעיל שדרך מרן לסמוך על אותו מקום ששם נושא ההלכה שכתב, אם כן גם פה, כיון שכל דיני תערובות וביטולים מקומם ביורה דעה, ואם מותר לבטל איסור לכתחילה הוא בסימן צט, סמך מרן על המקום ההוא, ששמה ביאר שמותר להוסיף ולבטל איסור דרבנן. ומה שכתב באורח חיים בשם יש מי שאומר, כמהר"ם מרוטנבורג שאסור להוסיף, לא פסק כן להלכה, אלא שהעתיק לשון הטור כדרכו בקודש, ואין הכי נמי להלכה תעייין במקומו. שהרי כאן בהלכות חנוכה, עיקר ההלכה היא על מותר השמן שהוא אסור בהנאה כי הוקצה למצותו, ובאמת שלענין זה, שינה קצת מרן מלשון הטור והוסיף מילים, שהרי כתב, הנותן ביום השמיני מן השמן **"הצריך לשיעור הדלקה"**, ואילו הטור לא כתב מילים אלו, כי באמת בבית יוסף הוא לפלל בזה, האם דוקא השמן שכבה בתוך החצי שעה נאסר או כל מותר השמן, כלומר, גם אם נתן שמן לשלוש שעות וכבה אחרי שעה, האם גם זה נאסר? ומסקנת הבית יוסף, שדוקא שמן שכבה בתוך החצי שעה נאסר, ולכן הוסיף תיבות אלו בשלחן ערוך, כי כאן זה הנושא, ולכן הקפיד לכתוב את ההלכה הצרופה. לא כן לענין אם התערב השמן בשמן אחר, אם מותר להוסיף עליו כדי לבטלו, אין זה מקומו כאן, ולכן רק העתיק את לשון הטור, שאסור להוסיף, וסמך שיפסקו את ההלכה כמו שכתב במקום ההוא ביו"ד, ששם הוא הסימן המדבר על ביטול תערובות. [וגם מקסימום יגיע לסימן זה מחר או מחרתיים בחזרה ובשינוי, ויראה מה שפסק שם].

יג. ואמנם ברור שכל יסוד תירוץ זה שמרן העתיק את לשון הפוסק, אף שלא פוסק כמותו ממש, הוא רק דוקא כשאין ישוב אחר, כמו התיורצים שראינו בשיעורים הקודמים, שפה מרן דיבר במקרה כזה, ופה במקרה אחר, שבאמת זה קשה, כי לא רמז לזה ולא כלום. אבל שאתה אומר שעיקר ההלכה הוא במקום ששם הנושא המדובר, ובמקום האחר הוא רק העתיק את לשון הפוסק, כי לא נחת לנושא הזה כאן, זהו תירוץ שהרבה יותר מסתבר בס"ד.

🌸 ישוב הסתירה מיו"ד סימן צ"ב לסימן ק"ו 🌸

יד. ובענין הסתירה השלישית מסימן צ"ב שהחתיכה חוזרת להיות מותרת לסימן ק"ו שהחתיכה אסורה. זו לשון רבנו חיים בן עטר בספרו פרי תואר (סימן צב): והדברים פשוטים אלא שאין רצוני להאריך בדברים ברורים, והאמת בדברי מרן הוא, **שהעתיק דברי הטור כלשונו. והגם שהטור שפתיו ברור מללו להתייר החתיכה שכן פירש גם בסימן ק' בפירוש, עם כל זה לא נמנע מרן מלכתוב כלשונו, מטעם שכתב ה"ט"ז כאן**. ע"כ. וזו לשון ה"ט"ז (סימן צב): חתיכה עצמה מותרת, נראה שכתב כן, לפי מה שכתב הטור שלא אומרים "אפשר לסוחטו אסור" בשאר איסורים, ממילא אפשר לסוחטו מותר, והחתיכה עצמה מותרת. ועייין לקמן בסימן קו' סעיף א' כתב להיפך מזה, והוא האמת. ע"כ. ומבואר כמו שתירץ הפרי תואר, שפשוט מרן נמשך כאן מלשון הטור, אף שבאמת הוא לא פוסק כן לדינא, ובסימן קו' הוא האמת. גם בביאור הגר"א בסימן קו' על דברי הרמ"א שם שכתב, שהעיקר שהחתיכה אסורה ולא כסימן צב, כתב: **ששם נמשך אחר לשון הטור**, והטור לשיטתו שחולק כאן על הרשב"א, וסובר שאפשר לסוחטו בשאר איסורין, מותר.

🌸 גדול הנהגה מיגיעו יותר מירא שמים 🌸

טו. בענין זה, אגיד לכם מה ששמעתי ממרן זצ"ל משיעור שמסר במוצאי שבת סיון התשל"ח, לפני למעלה מ-40 שנה⁴: בגמרא מסכת ברכות (ח ע"א) אמרו: גדול הנהגה מיגיע כפיו, יותר מירא שמים, כי

⁴ ככה גדלנו וינקנו את החיבור למרן מאז ומתמיד, לא לחינם בבואי באחת השנים בערב ראש השנה הית'ש"ס"ט להתברך מפי מרן לקראת השנה החדשה, ולהראות לו את החוברת "הטהרה בהלכה ובאגדה" שיצאה אז לאור, היה רגיל המשב"ק ר' צבי חקק הייז לקרוא את שם האיש הנכנס בקול רם כדי שמרן ישמע, ועל כך בהגיע תורו, קרא בקול רם: "ניקי תכנס" - והנה רק כאשר שמע מרן "ניקי", כמי שהודלק בו איזה ניצוץ מעורר, ושאל אותי בנו של מי אתה? אמרתי לו, בנו של רבי ציון נכד של רבי הלל.

אז אמר לי מרן: בא ואספר לך, כשהייתי צעיר הייתי מוסר שיעור בכל ערב בבית הכנסת "שאול צדקה", והיו באים מאה איש. פתאום שאלני מרן, אתה יודע איך אני יודע שהיו באים מאה איש? הסימנלי בתמיחה, מאין אדע! ענה לי מרן: היה יהודי

⁴ גם לפני כמה שנים היה כנס לבני תורה, וחיפשו מישהו מצאצאי התלמידים של מרן, וביקשו ממני לדבר בפני מרן, ואז זכיתי לומר את זה גם לפני מרן זצ"ל.

ואם תשאלו מאיפה אתה זוכר את זה, הרי היית באותו זמן ילד קטן. בזמנו היינו גרים בירושלים והיתה צפיפות דיור ביותר, שירותים ואמבטיה חוץ לדירה, וגם משותפים עם השכנים. אז עברנו דירה לאשדוד, שם היה ברוך השם מרווח, אז בנו דירות חדשות מרווחות בשכונת אברמסקי. אבל מאחר ומר אבי היה קשור למרן, כל מוצאי שבת היה הולך לשיעורו של מרן בבית הכנסת היזדים, ואיך יוותר על זה עכשיו, אז לא היה לוויין, לכן תקופה ארוכה לפני שעברנו דירה, היה מביא בכל מוצאי שבת טייפ עם קסטות של פעם, ומקליט את השיעור, וככה אסף מלא שיעורים של מרן, ובכל מוצאי שבת באשדוד, היה שומע את השיעור.

לגבי ירא שמים כתוב, "אשרי איש ירא את ה'", ואילו לגבי נהנה מיגיע כפיו כתוב, "יגיע כפיו כי תאכל אשריך וטוב לך", אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא. והשאלה נשאלת: מי הוא "יגיע כפיים" הזה, שחז"ל אומרים שהוא גדול יותר מירא שמים, האם הוא עצמו - יש לו יראת שמים או אין לו? הרי אם הוא ירא שמים, אם כן פשוט שהוא עדיף, כי טובים השנים מן האחד. ואם אין לו יראת שמים, אם כן איך יתכן שהוא עדיף מירא שמים, הרי כבר אמר אברהם אבינו: "רק אין יראת שמים במקום הזה והרגוני?"

יט. שאלה מהקהל: למה צריך להעביר את התבשיל לסיר אחר, שיוסיף מרק וירקות באותו סיר עצמו? תשובה: אי אפשר להוסיף באותו סיר עצמו שנשפך שם החלב, כי הסיר נעשה טרף, וצריך להגעיל אותו, כי הוא בלע מתערובת של עוף וחלב שאין פי שישים, לכן ימתין עד שהתבשיל יתקרר, ואחר שאין היד סולדת בו, יעביר את כל התבשיל לסיר אחר, ושמה יוסיף עליו את ההיתר עד שיהיה פי שישים כנגד החלב, ואז ירתיח את הכל, ויאכלו עונים וישבעו.

אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה

כ. זהו שאמרו חז"ל: "גדול הנהנה מיגיע כפיו", כמו זה השני שכאשר באה ההלכה לידו, עמל בה לברר את ההלכה למעשה מהמקורות בבית יוסף, ולא הסתפק לראות רק את השלחן ערוך, אדם זה הוא "נהנה מיגיע כפיו", עליו נאמר "אשריך וטוב לך" אשריך בעולם הזה - שנהנה ואכל את התבשיל, אכל מרק וירקות עם עוף מהביל וטוב, וטוב לך לעולם הבא - שהתייגע בתורה לברר את ההלכה למעשה, והוא עדיף מירא שמים, זה הראשון שהחמיר על עצמו ולא אכל, שעליו נאמר אשריך שהחמרת, אבל לא זכה להגיע למעלה של ברור ההלכה לאמתה של תורה, כמו שאמרו חז"ל (ברכות ה ע"א): "אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב" - אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות. ופירוש שם המהרש"א והיעב"ץ, שאוהב הקב"ה את בתי המדרשות שלומדים בהם הלכה פסוקה, שהם כמו לשכת הגזית שהשכינה שורה עליהם, יותר מבתי מדרשות שאין לומדים בהם הלכה פסוקה. כי מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד.

אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא

טז. שאלה זו מיישב המהרש"א (חולין מד ע"א) וז"ל: "מי שבא לידו ספק טריפה, והוא ירא את ה' ומחמיר על עצמו מספק לאוכלה, הנה אשרי בעולם הבא שמנע עצמו מספק טריפה. אבל הנהנה מיגיע כפיו, יש לו מעלה יתירה, שמייגע עצמו וכפיו למצוא היתר לספקו עד שאוכלה. הנה הוא הזוכה לשני עולמות, שנאמר בו אשריך בעולם הזה, שהרי אוכלה, וטוב לו לעולם הבא, שהתייגע נפשו בתורה". כלומר, כאן מדובר בחכם שבא לידו ספק בהלכה, למשל שחט בהמה ונמצא בה ספק, אולי היא טריפה אולי היא כשרה. יש חכם שמיראת השם שבו, מחמיר על עצמו מספק ולא אוכלה, עליו נאמר "אשרי איש ירא את ה'", אשריך שהחמרת על עצמך. אבל יש חכם שמייגע את עצמו לחפש בספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים, עד שמוצא היתר ברור ומבוסס וסומך על שמועתו ואוכלה. תלמיד חכם זה, מעלתו גדולה יותר, שברר את ההלכה למעשה לאמתה של תורה, ולא אסר מספק, לכן עליו נאמר, אשריך בעולם הזה, שנהנה ואכל את האוכל, וטוב לך לעולם הבא, שהתייגע בתורה.

כח האוסר אינה ראייה, שהכל יכולים להחמיר

כא. מכאן אנחנו רואים, כמה גדולה מעלת כוחו של תלמיד חכם שמתיר את הספק לאחר עיון אמיתי בספרי הפוסקים, ומברר את ההלכה לאמתה של תורה. כי אין זו חכמה לאסור כל דבר, וכלשון רש"י (ביצה ב ע"ב): "גדול כח המתיר שסומך על שמועתו ואינו ירא להתיר, אבל כח האוסר אינה ראייה, שהכל יכולים להחמיר, ואפילו בדבר המותר". זו הדרך האמתית שיבור לו האדם, להתייגע בלימוד ההלכה, ובחיפוש בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, ועל הכל ירבה הרבה הרבה בלימוד הבית יוסף, כי רק על ידי זה ילמד את דרך הפסיקה האמתית להלכה ולמעשה, איך חתר מרן בכל הלכה והלכה, ולא פחד מלפסוק ולהכריע בין רבותינו הראשונים, ומכך ילמד את כללי הפסיקה, עמודי ההוראה וכו'.

אני מחמיר

יז. ניתן דוגמא שמרן הביא: אשה בישלה עוף, ובטעות נשפך מעט חלב. יש אשה שואלת את בעלה, הבעל בודק, אם יש פי שישים בתבשיל נגד החלב, מתיר את התבשיל. ואם רואה שאין פי שישים, מנסה לבדוק את ההלכה יותר, פותח שולחן ערוך (יורה דעה סימן צ"ט), שם מבואר שאין מבטלים איסור לכתחילה, אסור להוסיף כדי לבטל את האיסור. אבל כותב מרן שכל זה דוקא באיסור מהתורה כבשר בהמה עם חלב, אבל באיסור דרבנן, מותר להוסיף. אם כן במקרה זה שזה עוף וחלב שאיסורם מדרבנן, מותר להוסיף עוד מרק וירקות כדי לבטל את החלב. זו היא דעת מרן השלחן ערוך. אבל הרמ"א מחמיר, וגם הש"ך והט"ז מחמירים. אז אומר אותו אדם לעצמו, אף שאני מבני ספרד וקבלנו הוראות מרן השלחן ערוך, אני אחמיר על עצמי. וזורק את התבשיל. ואוכל לחם וגבינה או לחם ופלאפל.

חבל על בעלי הכשרונות

כב. לצערנו, ישנם כוללים שכאילו לומדים הלכה, תופסים נושא מסוים מפלפלים בו חודשים שלמים, ואחר כך באים באיזה זמן מועט ולומדים במרוצה את הבית יוסף, מבלי משים בכללי הפסיקה, למה פסק ככה ולא ככה, איך יהיו ככה מורי הוראות?! אני זוכר שמרן הביע את כאבו על דרך זו, ואמר: תבוא תשאל אותם לאחר שלמדו, מה ההלכה למעשה? יעשו לך 'פ'ותח את ידך', הוא יודע שזה אומר כך וזה אומר כך, אבל מה תכליס, העיקר חסר מן הספר. וחבל מאוד, הלוא דרשת וחקרת את הנושא עידן ועידנים?! יש בהם באמת בעלי כשרונות טובים, אבל צריך לנתב אותם לדרך הנכונה, "לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא" לאמתה של תורה, וככה יהיו לנו בעזרת השם הרבה מורי הוראות בישראל, וכנבואת הנביא ישעיה (יא ט) "כי מלאה הארץ דעה את ה', כמים לים מכסים", אמן.

ראשונים כמלאכים כתבו שמונת

יח. אבל יש אדם שלא מסתפק במה שראה בשלחן ערוך לבד, אלא פותח "בית יוסף" ששם הוא המקור להלכות המובאות בשלחן ערוך, ורואה שהבית יוסף הביא שכן דעת רבותינו הראשונים: הרמב"ם, הרמב"ן, הרשב"א, רבנו שמשון, רבנו שמחה, שמתירים להוסיף באיסור דרבנן. וגם מעיין מעט בספרי רבותינו האחרונים, ורואה שהפרי מגדים אומר שכל מה שהרמ"א החמיר, זו חומרה בעלמא. ורבי עקיבא איגר אומר שגם לרמ"א אם יש הפסד מרובה יש להקל. ועל כל פנים מאחר שאני מבני ספרד וקיבלנו הוראות מרן, למה לי להחמיר על עצמי, כשיש ראשונים כמלאכים, גדולי עולם שפוסקים להתיר. ולכן מחכה עד שהתבשיל יתקרר, ואחר כך מעביר את התבשיל לסיר אחר, מוסיף ירקות ומים ומרתיח את התבשיל ואוכלו.

אבל נראה לי שחוץ ממה שמרן הראה לי בזה האהבה וחיבה לזיכוי הרבים, יש פה הרבה יותר רגש של הכרת הטוב לתלמידיו, מבחינת: "זכרתי לך חסד נעורייך אהבתך כלולתיך, לקתיך אחרי במדבר בָּאָרְץ לא זָרְעֶיךָ", כי באותם שנים לפני כ-65 שנה שמהו מרן ממצרים, אפילו ירושלים היתה כמדבר שמהו מבחינת שיעורי תורה לציבור הרחב, ומרן הוא הראשון שהתחיל בהרצאת שיעורי תורה בערב לבעלי בתים, עד שהיום, ברוך השם, פשט הדבר בכל עיר ועיר, בכל פינה וזווית. ומשפחת נקי הם היו מאותם מתי מעט הראשונים שבאו לשיעוריו של מרן, וחזקו את ידיו, כי אין מלך בלא עם' (ולקוט ראובני וזאת הברכה). ומרן דודי סיפר לי, שבתור נער הוא היה אוסף עשירי לקדיש לשיעור של מרן, עד שהתפרסם השיעור וגדל. וזאת זכר מרן כל ימי חייו, והחידוש הוא שלא רק שמרן זכר והכיר טובה לתלמידיו, אלא זכר גם חסדי אבות לבני בניהם. לנכדים, לננינים, לכן כשמרן היה שומע משפחת נקי, היה זו אצלו משוה.

יקר ירא שמים בשם אבא נקי ע"ה, [הוא אח של הסבא שלי], הוא היה בא שעתיים לפני השיעור, לוקח פיילא גדולה, ממלא אותה מים ומרתיח על הפרימוס, כדי להכין תה לאנשים. והיו מאה כוסות, שלא יהיה אחד שלא יקבל תה, מכאן ידעתי שבאים בכל יום מאה איש. וכך האריך לי מרן בסיפורים דרך חיבה כחמש דקות.

ותראו פלא, בכל הדיבור הזה שהיה לי עם מרן, הדביק מרן את עיניו בעיני ממש, במרחק אולי של 15 ס"מ, והביט בהם מאוד מהחוברת שהראיתי לו. ובתוך הדברים אמר לי: בזיכוי הרבים, שהיה שמו מאוד מהחוברת שהראיתי לו. וכוונתו היתה לדבר הרמב"ם: "תדע לך משפחת נקי הם הבנים הרוחניים שלי". וכוונתו היתה לדבר הרמב"ם (תית פ"א ה"ב) שכתב: "כשם שחייב אדם ללמד את בנו ובן בתו, כך מצוה על כל חכם מישראל ללמד את כל התלמידים אף על פי שאינם בניו, שנאמר: "ושננתם לבניך", ודרשו חז"ל בספרי "בניך - אלו תלמידים", שכן הרב קרוי אב לתלמידיו".